

BIBLIJSKI VJERNIK I CIVILNA VLAST

Marijan Vugdelija
Katolički bogoslovni fakultet

UDK: 261.7
172
Izvorni znanstveni rad
Primljeno, 3/03.

Sažetak

Ako je čovjek bitno društveno biće, onda je opis njegova odnosa prema društvenoj zajednici i civilnim vlastima nezaobilazan i u religioznom nauku. Mi ga doista i nalazimo u Bibliji. Istina, to nije sistematsko izlaganje o odnosu biblijskih vjernika prema državi. Ali tu nalazimo upozorenja kako se vjernik treba odnositi prema konkretnim zahtjevima civilne vlasti i kako se on treba postaviti prema državnom autoritetu. U tom nauku uvijek iznova izranja na površinu dvostruko, dijalektičko držanje naspram civilnoj vlasti: stav priznavanja i podvrgavanja, i stav neovisnosti i kritičnosti u isto vrijeme. S jedne strane, Biblija priznaje državi pravo izvršavanja određenih javnih službi: održavanje javnog reda, ubiranje poreza, kažnjavanje prekršitelja zakona; ona potiče vjernike da se podlože potpuno njezinoj vlasti upravljanja, čak "iz razloga savjesti" (Rim 13,5); odatle jasno proizlazi da to političko područje uživa izvjesnu autonomiju. S druge strane, Biblija naglašava da politika treba biti prožeta i vođena biblijskim duhom i vrednotama i tako služiti općem dobru svih članova društvene zajednice. S tog razloga se od biblijskih vjernika iziskuje da očuvaju izvjesnu neovisnost o državi i da imaju kritički stav naspram državnoj vlasti. Te dvije osnovne datosti određuju bitno odnos biblijskog vjernika prema društvenoj zajednici i civilnim vlastima.

Uvod

Po Bibliji, čovjek je bitno društveno, političko biće. Kao takav, bitno je upućen na društvo¹. Ali čovjek nije samo društveno, nego i

¹ Glede shvaćanja ljudske osobe, postoje dva različita stajališta: egocentričko i sociocentričko. U novijoj europskoj kulturi ljudi se obično doživljavaju kao autonomni individuumi, koji žive u jednom društvu koje njih dotiče samo izvanjski. Društvo postoji samo na osnovi izvanjskih ugovornih obveza, koje su autonomni pojedinci prihvatili za svoje obostrano dobro. Društvo je tu samo da unaprijedi ispunjenje pojedinca, koji se

religiozno biće, i stoga je bitno upućen i na transcendenciju. Religija od početka povijesti čovječanstva ima svoje mjesto u svim kulturama, jer je ona čovjeku svojstven fenomen. Stoga ona neće iščeznuti iz društvenog života. Ona i u sekulariziranom društvu pripada u aktivnosti čovjeka, koje dodiruju bitne probleme njegove egzistencije². Na osnovi povijesnog iskustva može se reći da religija posjeduje univerzalnu dimenziju i da spada u *conditio humana*. Dakle, društvenost i religioznost dvije su bitne dimenzije ljudskog bića. Za cjelovito ostvarenje čovjeka potrebno je prihvatiti i njegovati i jednu i drugu stranu. Te dvije stvarnosti mogu se razlikovati kao dva različita područja: kao društveno i religiozno područje; može se govoriti o dvije različite ustanove koje brinu za ta dva područja: o civilnoj i svetoj vlasti³. Ne smije se, međutim, te dvije stvarnosti dijeliti i shvaćati kao potpuno odijeljene i autonomne jedna od druge⁴. Iskustvo nam pokazuje da se one isprepliću i supružimaju, kako na osobnoj, tako i na društvenoj razini⁵. Uostalom, u Bibliji se ne nalazi

promatra "kao sveti Apsolut...", čija su prava ograničena samo pomoću identičnih prava drugih individuumama", L. DUMONT, *Homo Hierarchicus. The Castle system and its Implications* (Delhi, 1988.) 4. S druge strane, kulture Trećega svijeta doživljavaju ljude ne kao autonomne jedinice, koje se slobodno integriraju u društvu, nego kao dijelove organske društvene cjeline, koja se često predočava metaforom ljudskog tijela. Pojedinci stoje u odnosu na društvo kao udovi jednog tijela međusobno. Detaljnije o toj problematici, vidi: R. A. SCHWEDER, *Thinking through cultures. Expeditions in cultural psychology* (Cambridge, 1991.) 148-153; G.M. SOARES-PRABHU, «Die Bibel als Magna Charta von Befreiungs- und Menschenrechts-bewegungen», *Concilium* 1(1995.) 59.

² Treba ipak priznati da se religija u tom sekulariziranom društvu ne uzima više kao temelj i model za djelovanje. Privredno i političko djelovanje događa se tu često, "etsi Deus non daretur" (kao da Boga nema). Usp. K. J. SCHIPPERGES, «Religion und säkularisierte Gesellschaft», *Intern. Kath. Zeitschrift "Communio"* 2 (2002.) 113.

³ U tom smislu treba shvatiti poznate riječi Pape Gelazija I., koje je on 494. godine upravo caru Anastaziju, a koje glase: "Duo quippe sunt, imperator auguste, quibus principaliter mundus hic regitur: auctoritas sacrata pontificum et regalis potestas" (Dvije su stvari, uzvišeni care, pomoću kojih se ravna svijet: sveta vlast biskupa i carska vlast). Navedeno prema: J. BLANK, «Zum Begriff der "Macht" in der Kirche. Neutestamentliche Perspektiven», *Concilium* 3 (1988.) 172.

⁴ Upravo to želi naglasiti i Kongregacija za nauk vjere kad u svom najnovijem dokumentu izjavljuje: "Za katolički moralni nauk neovisnost građanske i političke sfere od religijske i crkvene - no ne i moralne - vrijednost je koju je Katolička crkva stekla i priznala te je dio suvremene civilizacijske baštine", KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Doktrinalna nota o nekim pitanjima vezanim uz sudjelovanje katolika u političkom životu* (IKA - DOKUMENTI, Zagreb, 2003.) br. 6; usp. *Gaudium et Spes*, br.76.

⁵ Razlikovanje Crkve i Države nije još bilo dijeljenje Crkve i Države i pogotovo ne dijeljenje religije i politike, do koga je došlo tek s Machiavellijem i otada je duboko označilo povijest novog europskog vremena. Usp. K. J. SCHIPPERGES, *Religion und säkularisierte Gesellschaft*, 101.

nikakav nauk o dva kraljevstva⁶. Ne postoji nijedno područje ljudskog djelovanja koje bi bilo izuzeto od Božjeg zakona. I religiozno i moralno djelovanje treba se ravnati po Božjem zakonu. Očito je da druga ploča Dekaloga sadrži zapovijedi koje vrijede u svjetovnom području. U bivstvovanju biblijskih vjernika “ne mogu biti dva usporedna života, s jedne strane, tzv. 'duhovni' život, sa svojim vrednotama i zahtjevima; s druge, tzv. 'svjetovni' život, tj. život u obitelji, na poslu, u društvenim odnosima, u političkome i kulturnome djelovanju”⁷. U tom smislu ne može postojati ni potpuna autonomija (vlastita zakonitost) političkog područja⁸. Bog je gospodar i jednog i drugog kraljevstva (svjetovnog i duhovnog). Stoga i svjetovni zakoni trebaju biti u skladu s Božjim zakonom. U protivnome, biblijski vjernik treba prema njima biti kritičan, jer je dužan pokoravati se više Bogu nego ljudima (Dj 5,29)⁹.

Očito je da u današnjem povijesnom trenutku na području odnosa biblijskih vjernika prema civilnoj vlasti i u njihovu sudjelovanju u političkom životu postoje određene napetosti i nejasnoće. Sama činjenica da je Kongregacija za nauk vjere osjetila potrebu da s posebnim dokumentom pojasni neka pitanja s toga područja, to bjelodano potvrđuje. Svrha je ovoga rada da iznese na vidjelo glavne odrednice biblijskog nauka o podrijetlu civilne vlasti, o njezinoj ulozi i o odnosu biblijskih vjernika prema njoj, i da na taj način baci novo svjetlo na to područje.

⁶ Detaljnije o tome, vidi: Th. JÖRGENSEN, «Die Zweireichelehre oder Zweiregimentenlehre in evangelisch-lutherischer Sicht als Anfrage an das Kirchenrecht», *ZevKR* 2 (2002), 135-139.

⁷ KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Doktrinalna nota*, br. 6. Ovaj Dokument želi naglasiti, potpuno u skladu s biblijskom porukom, da se vjera i život ne mogu dijeliti. Tu se izriječno kaže: “Smjernice sadržane u ovoj noti namjeravaju rasvijetliti jedan od najvažnijih vidika jedinstva kršćanskog života: povezanost vjere i života, evanđelja i kulture...” / Br.9 /.

⁸ Kongregacija u spomenutom Dokumentu upozorava: “... niti jedan se vjernik ne smije pozivati na načelo pluralizma i autonomije laikâ uključenih u politički život kako bi podupirao politike koje ugrožavaju ili podrivaju temeljne etičke zahtjeve za opće dobro društva. /.../. Osim toga, ne smije se nijekati da se politika mora također držati načelâ od apsolutne vrijednosti upravo zato jer su u službi dostojanstva osobe i istinskog ljudskog napretka” /Br. 5/.

⁹ Usp. J. M. GONZÁLEZ-RUIZ, «Von der politischen Bedeutung Jesu zum politischen Engagement der christlichen Gemeinde», *Concilium* 4 (1973.) 247; J.-M. MAYEUR, «Katholische Parteien, christlich-demokratische Parteien und katholische Kirche», *Concilium* 8/9 (1982.) 480.

1. Biblijski vjernik i civilna vlast u Starom zavjetu i židovstvu

Općenito se drži da je država proizišla iz biti čovjeka kao društvenog bića. A glavni razlog društvenosti je u ontičkoj strukturi čovjeka kao dijaloškog bića. Čovjek, kao društveno biće, upućen je na zajedništvo, iz čega proizlaze oblici zajedništva kao država, naravni red, naravno pravo, moralni red. Ali u tumačenju toga stajališta postoje različite nijanse. Dok prirodnopravne pozicije izvode državu iz biti čovjeka kao društvenog bića, "teologija reda" vidi je kao jedan red koji je Bog navlastito uspostavio. I vremenska točka i razlog ustanovljenja različito se tumače. Jedni govore o državi kao stvorenskom redu (stvarnosti koja je utkana u samom planu stvaranja), dok je drugi vide kao nužno sredstvo u očuvanju reda i mira u jednom svijetu u koji se umiješao grijeh¹⁰. U tom kontekstu država se često predstavlja kao sila koja priječi kaos. Treći pak vide državu kao Božje povijesno upravljanje svijetom odnosno kao neposredno sredstvo povijesnog izvršavanja volje Božje. Iz svih tih stajališta proizlazi da je civilna vlast, tj. dobro i pravedno ustrojena vlast, svojevrsno društveno dobro bez kojega društvo ne može postojati. Ljudi su iz iskustva vidjeli da bezvlade vodi u anarhiju, u nered, gdje ljudi živi prožduru jedni druge. Stoga je bilo kakva vlast bolja od bezvlada. Prema svim tim tumačenjima, "politička zajednica i javna vlast temelje se na ljudskoj naravi i zato pripadaju redu koji je Bog ustanovio"¹¹.

Isto vrijedi i za zakone i odredbe koje vlast izdaje. Utemeljeni u redu stvaranja, zakoni su bili autoritativni i tražili su posluš. Religija je, sa svoje strane, legitimirala društvene ustanove i zakone, s nakanom da podrži naravni i društveni red. Tražilo se pokoravanje društvenim normama i obvezama, dok se odstupanje od tih pravila držalo devijantnim ponašanjem koje je prijetilo dobru pojedinca i društva. Moralno ponašanje uvijek nosi sa sobom dobrobit za prirodu, društvo i zajednicu podržavajući njihovo postojanje i unapređujući njihov razvoj. Naprotiv, nemoralno ponašanje unosi kaos u svaku sferu i promatra se kao prijetnja zajedničkom i individualnom životu. Prema tom shvaćanju, vlasti su

¹⁰ Usp. D. ALVAREZ CINEIRA, *Die Religionspolitik des Kaisers Claudius und die paulinische Mission* (Freiburg-Basel-Wien-Barcelona-Roma-New York, 1999.) 397.

¹¹ *Gaudium et Spes*, br.74. Vlast kao takva upućuje na red što ga je Bog postavio, ali "oblik političkog režima i izbor voditelja prepušteni su slobodnoj volji građana" /Ondje /.

sredstvo u održavanju reda pomoću sustava nagrađivanja i kažnjavanja¹². Polazeći od tog općeljudskog iskustva, Biblija naglašava dužnost da se bude dobar građanin, i za to navodi razloge: država je od Boga ustanovljena i njezin je zadatak da služi dobru građana. Iako ta sveta Knjiga ne govori uvijek baš tim rječnikom, sljedeća raščlamba će pokazati da to teološko tumačenje nastanka države i njezine vlasti ima svoje čvrsto pokriće u Bibliji.

1.1. U Starom zavjetu

Prema Bibliji, čovjek je stvoren kao slobodno i dinamično biće (Post 1-3). Dinamički značaj ljudskog života uključuje nužno vlast za postizavanje ciljeva. Čovjek potrebuje slobodu da se ostvari kao ljudsko biće. Ta moralna vlast mu je nužna da “sama sebe ostvari”, da “se ispuni”, da “postane on sam”. Čovjek stoga ima pravo i obvezu da traži vlast koja mu jamči ljudski i vjernički razvoj¹³. Kako se vidi, vlast nije samo etički neutralna. Ona je čak pozitivni izvor za ispunjenje ljudskih ciljeva i za humaniziranje društva pomoću izvršavanja pravednosti i ljubavi.

Najznačajnija uporaba vlasti nalazi se u izvršavanju pravednosti. Pravednost znači priznanje ljudskog dostojanstva pomoću izvršavanja prava. Uloga je vlasti da “jamči” to izvršavanje prava. Prema tradicionalnom shvaćanju zahtijeva pravednost vlast da se dadne “svakome svoje” (*cuique suum*). Prema jednom više personalističkom shvaćanju potrebuje pravednost vlast da se “osobnost čovjeka poštuje i da mu se da njegovo, što njemu kao individuumu pripada s punom vlastitom odgovornošću za njegovu sudbinu”¹⁴.

Prema Božjem određenju svaki čovjek ima pravo na slobodu i odatle odgovornost za vlastitu sudbinu. Ali čovjek nije samo individuum nego i društveno biće. Odatle proizlazi da on vlast treba dijeliti s drugima. Kao što Bog dijeli svoju vlast s nama, tako i mi trebamo među sobom dijeliti

¹² Usp. J. BOTHER, *Subjekt to whose Authority? Multiple readings of Romans 13* (Atlanta, 1994.) 205.

¹³ Opširnije o tome, vidi: M. VUGDELIJA, «Čovjek: biće obdareno odgovornom slobodom», *ISTI, Čovjek i njegovo dostojanstvo u svjetlu Biblije i kršćanske teologije* (Split, 2000.) 284-318. Isus nije nikakvoj vlasti dopustio da mu se ta sloboda oduzme. On tu svakom čovjeku može biti uzor. On je imao odvažnosti da bude on sam!

¹⁴ D. O'CALLAGHAN, *The Meaning of Justice. Moral Theology Renewed* (Dublin, 1966.) 172. Usp. Th. McMAHON, «Verpflichtung zur Macht und Machtkontrolle», *Concilium* 12 (1973.) 705.

svaku vlast. J. Milhaven tumači Post 1,26-28, tj. tvrdnju da je Bog čovjeka stvorio na svoju sliku, u smislu da on dijeli svoju vlast s njime¹⁵. Guardini dolazi do sličnog zaključka: naravna bogosličnost čovjeka sastoji se u njegovoj sposobnosti za vlast. Izvršavanje vlasti je za njegovo čovječstvo bitno¹⁶. Zapravo, “udioništvo” čovjeka na Božjoj vlasti vodi ga neizbježno do preuzimanja pozitivnih obveza. Jedna od tih obveza zahtijeva diobu vlasti s drugima, tako da i ti drugi time primaju kako pravo tako i obvezu da vladaju i da se tako ostvaruju. Cilj je svake prave civilne vlasti da zajamči tu diobu vlasti, tj. da svakom pojedincu omogući slobodu i tako ostvarivanje samoga sebe. Ako autoritet stoji u službi poštivanja osobe, odražava on Boga, izvor slobode i autoriteta. Autoritet škodi slobodi ako zanemaruje izdavati direktive koje vode do unutarnjeg i izvanjskog osobnog razvoja.

Ne samo individualna sloboda i vlast nego i politička vlast ima svoje podrijetlo u Bogu, dolazi od njega. Prema Bibliji Bog je pravi vladar čitavoga svijeta, dok su kraljevi samo njegovi namjesnici. U tom smislu Stari zavjet veli: “Po meni kraljevi kraljuju i velikaši dijele pravdu. Po meni knezuju knezovi, i odličnici i svi suci zemaljski” (Izr 8,15-16)¹⁷. Ta središnja misao, da ne postoji vlast koja nije dana od Boga, pojavljuje se često i u drugim izjavama Staroga zavjeta. Kraljevima i vladarima se stavlja na znanje: “Gospodin je onaj koji vam je moć podario, i vladavina je od Svevišnjega” (Mudr 6,3). Polazeći s toga motrišta, isti autor zaključuje da su svi vladari “službenici njegova kraljevstva” (r.4). Na istoj liniji se nalazi i Knjiga Danijelova. Govoreći o Bogu tu se svečano izjavljuje: “On mijenja doba i vremena, ruši i postavlja kraljeve” (Dn 2,21; usp. također 2,37; 4,14; 5,18-21). Isto stajalište dijeli i Sirah kad kaže: “Vlast nad zemljom u rukama je Gospodnjim: Gospod joj u pravo vrijeme postavlja pravog čovjeka” (Sir 10,4; usp. također Sir 17,17: “Svakomu narodu postavi vladara”). Taj nauk o božanskom podrijetlu vlasti potvrđen je i kod velikih proroka Staroga zavjeta. Izaija je uvjeren da je Bog podigao i pozvao Kira (Iz 41,2s), i u tom ga smislu označuje kao “pomazanika Jahvina” (Iz 45,1s). U istom duhu Jeremija naziva Nabukodonozora “slugom” Jahvinim (Jr 25,9; 27,6; 43,10). Taj se starozavjetni nauk o božanskom podrijetlu vlasti potpuno preuzima i u Novom zavjetu. Pavao ga sažima u svojoj poznatoj rečenici: “Jer nema

¹⁵ J. MILHAVEN, *Toward a new Catholic Morality* (New York, 1970.) 29-42.

¹⁶ Usp. R. GUARDINI, *Die Macht. Versuch einer Wegweisung* (Würzburg, 1951.) 2.

¹⁷ Istina, tu je riječ o Mudrosti, ali se ona tu kao važni Božji atribut personalizira.

vlasti doli od Boga: koje postoje od Boga su postavljene” (Rim 13,1; usp. također Iv 19,11: “Ne bi imao nada mnom nikakve vlasti da ti nije dana odozgor”)¹⁸. Kako se vidi, božansko ustanovljenje političke vlasti naširoko je posvjedočeno u Starom zavjetu. Tu se uvijek iznova kaže da su državne vlasti od Boga postavljene. Prema tom nauku, dakle Bog je onaj koji postavlja i svrgava kraljeve, koji im daje i oduzima vlast.

Ako su vlasti od Boga postavljene, onda one imaju određenu zadaću koju im je Bog namijenio. Odatle slijedi da za biblijske vjernike postoji obveza poslušanja prema tim vlastima. Polazeći s toga stajališta, biblijski mudrac savjetuje: “Boj se, Jahve, sine moj, i kralja: i ne buni se protiv jednoga ni protiv drugoga” (Izr 24,21). U jednoj rečenici tu je združen zahtjev podvrgavanja vlasti i straha pred njom. Iz božanskog ustanovljenja vlasti proizlazi i obveza da se vlastima iskazuje čast. To je potpuno uobičajena misao u mudrosnoj literaturi /usp. Izr 7,1 (LXX)/.

Iako Stari zavjet priznaje da svaka vlast dolazi od Boga, on ipak ne ide dotle da traži, na toj osnovi, bezuvjetni posluš u odnosu prema njoj. Upravo jer vlast vladarâ dolazi od Boga, oni su “podređeni” Bogu. Drugim riječima, njihova vlast je izvedena i stoga podložna i odgovorna Bogu. Na taj se način vlast ograničava i relativizira. Polazeći s toga stajališta, starozavjetni je mudrac mogao reći: “Čujte, dakle, kraljevi, i urazumite se! ... Poslušajte, vi koji upravljate mnoštvima ... Gospod je onaj koji vam je moć podario, i vladavina je od Svevišnjega koji će ispitivati djela vaša i vaše nakane istražiti. Iako ste sluge njegova kraljevstva, ne vladaste pravedno, niti se držaste zakona, niti služiste nakani Božjoj” (Mudr 6,1-4). Dakle, sama činjenica božanskog podrijetla vlasti sama po sebi još ne jamči da je izvršavanje te vlasti ispravno. Svaka ljudska djelatnost, pa i politička, podložna je moralnim kriterijima i stoga može griješiti. To vrijedi jednako za civilnu i za “svetu” vlast¹⁹.

Povijesno iskustvo pokazuje da se politička vlast može izroditi u demonsku silu, što se nerijetko i događalo (usp. Dn 7)²⁰. Tu se “Sin

¹⁸ Usp. *La Bible de Jerusalem* (Cerf) (Paris, 1984.) 969, bilj. d; *La Bible. Traduction oecuménique* (TOB), (Paris, 1997.) 2110, bilj. h.

¹⁹ Usp. Th. McMAHON, *Verpflichtung zur Macht und Machtkontrolle*, 700. - Kao nepobitnu činjenicu za tu mogućnost izopačenja vlasti možemo navesti Isusovu osudu na smrt, kao i osudu filozofa Sokrata: i jedna i druga osuda na smrt ostvaruju se kao rezultat političkog procesa, dakle kao čin političke odluke.

²⁰ Nepobitna je činjenica da je politička egzistencija čovjeka dala nemjerljiv doprinos za čovječnost čovjeka, ali i to da je politička vlast bila izvor bezbrojnih zala i na taj način najveći dokaz ljudske bijede u povijesti. Ta se činjenica označuje kao “politički paradoks”.

Čovječji” suprotstavlja “četirima divljim zvijerima”, koje se izrijeком tumače kao četiri moćna kraljevstva²¹. Jasno je da se u tom slučaju biblijski vjernik nije dužan pokoravati takvoj vlasti. Makabejska pobuna to jasno pokazuje²². Upravo zbog te mogućnosti zlouporabe političke vlasti, Biblija često podsjeća vladare da će morati polagati Bogu račun o svom vladanju, i tako ih potiče da vladaju pravedno²³ i na korist svih građana. Prema Bibliji, i poganski kraljevi su postavljeni na vlast od Boga (usp. Dn 2,37; 5,18-19), ali da mu daju slavu. Onaj tko se uzvisuje do te mjere da se proglašava bogom, on biva ponižen i zbačen sa svoga trona (usp. Dn 4,22-31; 5,20-28). Za Danijela, dakle, svjetovna vlast je legitimna samo dok odgovara volji Božjoj. Odgovor biblijskog vjernika na bezbožna traženja civilne vlasti nije podlaganje, nije revolucija, nego svjedočansko mučeništvo. Na taj način se dokazuje da se treba više pokoravati Bogu, nego zemaljskom vladaru. Gledano s toga motrišta, “podlagati se” ne znači apsolutno “biti podložan”, nego: nekoga poštivati u položaju koji mu legitimno pripada. Prema biblijskom nauku, dakle, civilna vlast može očekivati i zahtijevati “podvrgavanje” od strane biblijskih vjernika, samo ako je utkana u “Božji red” i služi dobru ljudi.

1.2. U židovstvu

Starozavjetno poimanje vlasti - tj. njezinog božanskog ustanovljenja, njezine uloge i odnosa vjernika prema njoj - preuzima i helenističko židovstvo. Na crti Staroga zavjeta, tu se postojano ističe da

Usp. P. RICOEUR, «Le paradoxe politique», *Esprit* (svibanj, 1957) 721-745; B. QUELQUEJEU, «Rationalität oder Dämonie der Macht?», *Concilium* 12 (1973.) 690.

²¹ Tu su prikazana četiri naizmjenična carstva: babilonsko, midjansko, perzijsko i grčko. Autorova pažnja uvijek je usmjerena na jednog kralja (Antioha IV. Epifana), koji je provodio nasilnu helenizaciju nad židovskim narodom, što je izazvalo pobunu Makabejaca.

²² Knjiga Danijelova opisuje upravo to ozračje patnje za vrijeme nasilne helenizacije koju su provodili Seleukovići. Pisac potiče Židove da budu hrabri i da ostanu vjerni Bogu i Zakonu. Literarna i povijesna kritika pokazuje da je ta knjiga napisana u II. stoljeću pr. Krista. Usp. za sve: W. HARRINGTON, *Uvod u Stari zavjet* (KS, Zagreb, 1977.) 267; 409-415.

²³ Nepravедnost i posebno nepravedan sud je najveći grijeh vladara. Ako je riječ o poganskim vladarima, tu se prije svega misli na kršenje naravnog zakona, kojega je savjest tumač (usp. Rim 2,14), ali i na različite pozitivne zakone koji ga preciziraju i koje poganski kraljevi trebaju opsluživati da se ne bi pretvorili u tirane. Upravo jer nije poštivao osnovna pravila pravednosti naspram Židovima, Jeremija tretira Faraona kao neprijatelja i proriče mu strašnu budućnost (Jr 46,17.25).

svaka vlast dolazi od Boga²⁴. Tako se u Aristejinu pismu, apokrifnom spisu, kaže: "Ti si uistinu kralj od trenutka kad ti je Bog dao vlast..."²⁵. I prema rabinskom učenju, svaka nadstojnička služba dolazi od Boga, od najneznatnije do najviše²⁶. To vrijedi kako za židovsku civilnu vlast, tako i za stranu²⁷. Ako svaka vlast dolazi od Boga, samo po sebi se razumije da joj se duguje poslušnost i poštovanje²⁸. To je razlog zašto u židovstvu već od starine postoji obveza lojalnosti prema vlasti. Ona se kod židovskih vjernika ogleda prije svega u žrtvi i molitvi za vladara²⁹. To vrijedi za židovskog kralja, kao i za stranog vladara koji vlada Židovima. Nepobitna je činjenica da su se za rimskog cara prinobile žrtve u Hramu i da se za njega molilo u sinagogama u uvjerenju da mu je Bog dao vlast za dobro ljudi. Po tom shvaćanju, "... tko se bezobzirno ponaša prema kralju, on je kao onaj koji se bezobzirno ponaša prema *Šekinah*"³⁰. Osim toga, u tim tekstovima se susreće i motiv straha pred vlašću. Među ostalim, tu se preporučuje: "Moli za spas vlasti; jer ako ne bi bilo straha pred njom, mi bismo jedni druge žive proždirali"³¹. Da strah od kazne od strane vlasti uz nagrađivanje ima važno značenje za mirni suživot ljudi, to ističe i Filon. U njega čitamo: "... Kazna odgaja za razum i razbor... Većina se kaznom drugih poboljšava, iz straha da se i njima može slično dogoditi"³². Nema sumnje da toj židovskoj predaji pripada odlučna uloga pri posredovanju starozavjetnog poimanja vlasti u ranokršćansku misao. Tu se u mudrosnoj literaturi i apokaliptici, kod Filona i Josipa Flavija, i prije svega u rabinskoj predaji, ta biblijska misao očuvala i dalje razvila.

²⁴ Usp. *Arist* 2,19; *etiop. Hen* 46,5; *sir Bar* 82,9; J. FLAVIJE, *Bell. I*, 390; II, 140; FILON, *Spec. leg. I*, 14.

²⁵ Navedeno prema: J. BONSIRVEN, *La Bibbia apocrifa*, 179.

²⁶ U jednoj rabinskoj izjavi čitamo: "Čak jednog nadglednika bunara postavlja se od neba" (*Berakh* 58a,40).

²⁷ To shvaćanje izranja na vidjelo i u sljedećem razgovoru dvojice rabina: "Hananija, brate moj, ne znaš li ti da se ovu (rimsku) naciju učinilo vladaricom s neba? Jer ona je njegovu kuću razrušila, i njegov Hram spalila, i njegove pobožnike pobila, i njegove plemiće uništila - i ona postoji još uvijek" (AZ 18a Bar).

²⁸ Usp. PHILO, *Leg. Gaj.* 152. Za iskazivanje poštovanja vlastima, vidi: PHILO, *Flacc.* 49; *Leg. Gaj.* 86; 133; 149. Upravo to uvjerenje da "vlast nikome ne pada u sudbinu bez volje Božje", utemeljuje zavjet poslušnosti kod Esena. Usp. J. FLAVIJE, *Bell. Jud. II* (140), 8,7.

²⁹ Usp. Jr 36,7; Bar 1,11; Ezr 6,9s; 1Mak 7,33; J. FLAVIJE, *Bell. Jud. II*(197)10,4.

³⁰ *Gn R* 94(60a).

³¹ *Pirke Aboth* 3,2; usp. također *Arist* 194.

³² PHILO, *Leg. Gaj.* 7; usp. J. FLAVIJE, *Ant. XI*, 3,4.

Potpuno na liniji Staroga zavjeta, u kasnom židovstvu se uvijek iznova ističe božansko podrijetlo vlasti i stoga se vjernike potiče na posluš i poštovanje prema vlastima. Ali u isto vrijeme tu susrećemo i kritičko stajalište prema vlasti, posebno u židovskoj apokaliptici (usp. 1 Hen 46,5; 2 Bar 82,9). Učestala misao Božjeg suda nad nepravednim i zlim vladarima koju tu susrećemo, upućuje na mogućnost zlorabe vlasti i na taj način na kritički stav prema njoj, a ne na legitimiranje svakog oblika izvršavanja vlasti. Dakle, potvrđivanje vlasti i kritički stav prema njoj u isto vrijeme, to je kasnom židovstvu zajedničko sa Starim zavjetom. Taj stav prema vlasti nastavit će se, kako ćemo kasnije vidjeti, i u Novom zavjetu. Ni jedna ni druga strana ne smije se izostaviti ukoliko se ne želi krivotvoriti taj nauk.

2. Biblijski vjernik i civilna vlast u Novom zavjetu

U spisima Novoga zavjeta ne nalazimo sustavno izlaganje o odnosu kršćanina prema državi. Ali tu susrećemo upozorenja kako se kršćanin treba odnositi prema konkretnim zahtjevima civilne vlasti i kako se on treba postaviti prema državnom autoritetu. Pitanje poslušanja kršćanina državnoj vlasti bilo je neizbježno. Porez, carina i policijska sila, ali i događaji kao onaj u Dj 18,12-17, postupno su državu doveli u vidokrug ranog kršćanstva (usp. Mk 12,13-17; Mt 17,24; 22,17; Lk 20,20-26). Tako već u najranijem kršćanstvu imamo mnoge potvrde o teološkom i etičkom razmišljanju o značenju vlasti i odnosu kršćanina prema njoj. Osim Rim 13,1-7, tu spadaju i sljedeći tekstovi: 1 Tim 2,1-4; Tit 3,1s; 1 Pt 2,13s; Dj 5,29; Otk 13,18s; 17,5s. Među tim izjavama postoje pozitivno-potvrđujuće, ograničavajuće i odbijajuće. Ovdje ćemo ukratko iznijeti sadržaj tih izjava Novoga zavjeta glede vlasti.

2.1. Kršćanin i civilna vlast u Rim 13,1-7

U apostolskoj katehezi nije mogla izostati riječ o stavu koji kršćanin treba zauzeti prema državnoj vlasti. To je pitanje sigurno bilo motiv kontroverza za mladu kršćansku zajednicu. Političke položaje držali su isključivo pogani, koji nisu bili nakloni toj novoj vjerskoj zajednici. Lako se moglo dogoditi da kršćani u vršiteljima takve javne vlasti vide izvršne organe neprijateljskog 'svijeta' i Sotone, i da im tako uskrate svako poštovanje i posluš. Razumljivo je stoga da su kršćanski vjerovjesnici

osjećali potrebu da se suoče s tim problemom i da ga pojasne kršćanima³³. Nema sumnje da je najznačajniji i najrazvijeniji novozavjetni tekst o tom predmetu upravo Rim 13,1-7³⁴. Pavao nije mogao bolje uklopiti taj odjeljak u svoje pismo: stavlja ga iza opomena da sa svim ljudima žive u miru (Rim 12). Da opravda dužnost posluha državnoj vlasti, Apostol donosi načelno razmišljanje o autoritetu i o službi državne vlasti. Nitko prije njega nije znao tako snažno i jasno uhvatiti i izraziti dostojanstvo države, čak ni veliki grčki filozofi koji su se bavili pitanjem politike. Treba ipak reći da se Pavao s tim naukom nadovezuje na židovsku i rabinsku predaju koja svoje korijene ima u Starom zavjetu³⁵. Rim 13,1-7 uzima se kao središnji tekst za Pavlovo poimanje države i njezine uloge. Neosporno je da je taj ulomak imao najveći utjecaj na kršćansko shvaćanje države i na odnos prema njoj. Te su izjave, zapravo, stoljećima određivale držanje Crkve naspram državi. One su imale velikog utjecaja na mnoga područja života, uključujući područja zakona, političke filozofije, javne administracije, odgoja, politike i mnogih drugih. Sigurno je da u Novom zavjetu nema tako važnog teksta za kršćansku političku etiku kao Rim 13,1-7. Različita politička i teološka usmjerenja navodila su ga i zloupotrebljavala za svoje svagdašnje ciljeve. Stoga je taj tekst uvijek privlačio pozornost egzegeta. Bio je često u žarištu teološke i socijalnoetičke diskusije³⁶. Ostao je to do dana današnjega.

2.1.1. Povod pisanja Rim 13,1-7

Dok jedni misle da je naš ulomak potpuno neovisan o Mk 12,13-17 (plaćanje poreza caru), drugi drže da je Rim 13,1-7 komentar te predaje za konkretne prilike. Različita su i stajališta glede povijesne pozadine koja je potaknula nastanak i formulaciju jednog takvog teksta. Jedni taj povod vide u opasnosti od zelotskih pobuna u Rimu. Pobornici tog stajališta drže da je to razuman i prihvatljiv odgovor za ondašnju situaciju, koja je potaknula Pavla da reagira i formulira baš ovakav tekst. U tu skupinu

³³ Možda je baš to razlog zašto se Pavao suočava s tim problemom baš u Rim 13,1-7, tj. nakon što je označio ispravan odnos kršćanina prema poganskoj okolini.

³⁴ Za detaljnu egzegetsku obradu tog teksta, vidi: M. VUGDELIJA, «Kršćanin i državna vlast (Rim 13,1-7)», M. CIFRAK (ur.), *O kraljevstvu nebeskom - Novo i staro*. Zbornik radova u čast Bonaventuri Dudi, OFM (KS, Teološki radovi, Zagreb, 2001.) 197-273.

³⁵ Usp. W. SCHRAGE, *Die Christen und der Staat nach dem NT* (Gütersloh, 1971.) 14-28.

³⁶ Usp. U. WILCKENS, *Der Brief an die Römer, III: Römer 12-16* (EKK, Zürich, 1982.) 38-66.

spadaju H. Conzelmann i A. Lindemann³⁷. Po njima, Pavao na taj način odvraća rimske kršćane da se ne pridruže antirimskoj pobuni. To bi bila glavna namjena i povod pisanja Rim 13,1-7. S druge strane, J. Friedrich, W. Pöhlman i P. Stuhlmacher kao konkretni povod pisanja našeg ulomka navode napetosti koje su proizlazile iz tadašnjeg poreznog sustava i njegove konkretne primjene³⁸. Drugi opet drže da je neposredni povod pisanja ovog Pavlova ulomka bilo duhovnjačko-entuzijastičko držanje nekih kršćanskih skupina prema državi i njezinim vlastima. Prema tom tumačenju, pretpostavlja se da je u rimskoj kršćanskoj zajednici postojala posebno jaka protimba prema državnoj vlasti od strane jedne fanatične skupine 'duhovnjaka', koji su se pitali da li svjetovna (poganska) vlast ima neko pravo nad sinovima Božjim. Po svoj prilici oni se nisu zaustavljali na teološkom promišljanju problema, nego su bili odlučni, da u skladu s tim svojim religioznim osvjeđenjem, otkazu poslušnost državnoj vlasti. Možda je Pavao osjećao potrebu da sastavljanjem ovog ulomka odbije pogrešni stav tih kršćanskih entuzijasta koji su držali da pripadaju nebeskoj državi i da nemaju nikakvih obveza prema zemaljskoj. Samo na toj pozadini može se razumjeti strogost Pavlovih riječi i njegova drastična potvrda vrijednosti države u Rim 13,1-7. Čini se da su te njegove tvrdnje reakcija na odbacivanje države kao takve, a ne samo njezinih despotskih i tiranskih izrođenja.

Dakle, pred korjenitom negacijom države od strane nekih kršćanskih skupina, Pavao tvrdi, na jednako tako radikalna način, da Bog hoće vlast, i da ona vrši službu koju joj je on namijenio, iako često nije na visini svoga zadatka. I u svakoj izrođenoj vlasti još uvijek ima nešto pozitivnoga. Iskustvo pokazuje da je i najslabija vlast bolja od bezvlašća, jer bi bez nje došlo do kaosa. Ona čuva neophodno potreban red i mir. Pavao tu kratko, konkretno i na liniji starozavjetne i židovske predaje govori o podrijetlu državne vlasti, njezinoj ulozi i o odnosu kršćanina prema njoj i njezinim nositeljima. U onome što slijedi iznijet ćemo glavne odrednice tog nauka.

³⁷ Usp. H. CONZELMANN-A. LINDEMANN, *Arbeitsbuch zum Neuen Testament* (UTB 52, 1975.) 419.

³⁸ Usp. J. FRIEDRICH-W. PÖHLMAN-P. STUHLMACHER, «Zur historischen Situation und Intention von Röm 13,1-7», *ZTK* 73 (1976.) 131-166. Kao uporište za to stajalište navode Tacita / *Ann. XIII, 50s* / i Svetonija / *Nero, 10* /.

2.1.2. Glavne odrednice nauka o podrijetlu civilne vlasti, njezinoj ulozi i odnosu kršćanina prema njoj

Pavao tu izrijeком tvrdi da vlast dolazi od Boga, i da je kao takva Božja odredba. Iz konteksta jasno proizlazi da on tu misli na pogansku vlast. On je uzima upravo u njezinoj svjetovnosti i u njezinom konkretnom povijesnom obliku. Apostol ovdje osjeća potrebu da naglasi - potpuno na liniji židovske predaje - da je i ta vlast utemeljena u posvemašnjoj Božjoj vlasti nad poviješću (usp. Dn 2,37; Ez 26,7; Mudr 6,2). Prema tom nauku, država i državna vlast svoje podrijetlo vuku od Boga, od njega su ustanovljene³⁹. Ako je Bog postavio političke nositelje vlasti, onda nas u njima susreće Božji red. Stoga svjestan i namjieran neposluh prema tim vlastima, neposluh je prema Bogu i neizbježno na nas navlači osudu. Jasno onda da Pavao traži da se kršćani pokoravaju tim vlastima (Rim 13,1-2). Na taj način oni oblikuju i svoju političku egzistenciju kao bogoslužje u svakodnevnicu svijeta. Biti dobar građanin jest vrijednost koju Pavao uklapa, jednom zauvijek, u kršćansko iskustvo. Po njemu, dakle, jedan od načina štovanja Boga jest i priznavanje i posluh civilnoj vlasti⁴⁰.

Ako vlast dolazi od Boga i kao takva je Božja odredba, onda je logično da su nositelji civilne vlasti označeni kao "Božji poslužitelji" i njegovi "službenici". Kao takve ih treba prihvaćati i odnositi se prema njima s poštovanjem. Osim toga, tu se kaže da je vlast ustanovljena da služi dobru čovjeka ("tebi na dobro"), i zato je djelo dobrote Božje. Dakle, država je ustanova koja treba služiti općem dobru svojih građana. Po Božjem nalogu ona mora unapređivati dobro i suzbijati zlo, uspostavljati pravo i odstranjivati nepravdu. Važna funkcija države je da uspostavlja i čuva red i mir, i na taj način omogućava mirni suživot ljudi. U tu svrhu nositelji vlasti imaju pohvaljivati one koji u građanskom smislu čine dobro, a kažnjavati one koji su u tom smislu zli⁴¹. Ako je to tako, onda se kršćanin, koji uredno i vjerno izvršava svoje građanske dužnosti, ne treba bojati nositelja vlasti. Onaj koji čini zlo ustrašen je, i treba biti. Za

³⁹ Ta tvrdnja isključuje pretpostavku utemeljenja države iz čisto povijesne izvještachenosti, samo iz volje ljudi (društveni ugovor), jedino iz volje vlastodršca.

⁴⁰ Usp. J. BOTHA, *Subject to whose Authority? Multiple readings of Romans 13* (Atlanta, 1994.) 182s; H. MERKLEIN, «Sinn und Zweck von Röm 13,1-7. Zur semantischen und pragmatischen Struktur eines umstrittenen Textes», *ISTI, Studien zu Jesus und Paulus, II* (WUNT 105, Tübingen, 1998.) 411.

⁴¹ Iz toga jasno proizlazi da je tu riječ o pravednoj vlasti. Tako s pravom zaključuje S. E. PORTER, «Romans 13,1-7 as Pauline political rhetoric», *Fi. Neot.* 3 (1990.) 130.

potonjega država predstavlja srdžbu Božju. U toj funkciji služenja dobru čovjeka, točnije u čuvanju reda i mira, nositelji vlasti imaju na raspolaganju policijsku i kaznenu vlast koja im je dana od Boga. I u izvršavanju te vlasti oni su "poslužitelji Božji" (rr.3-4)⁴².

Po Pavlu, kako smo već istakli, civilna vlast dolazi od Boga i određena je da služi dobru čovjeka. Kao takva ona je pozitivna stvarnost i stoga je treba priznati i poštivati. Upravo jer su nositelji vlasti "poslužitelji Božji" (r.4) i "Božji službenici" (r.6), poslušnost prema njima veže u savjesti. Posrijedi je, dakle, religiozna dužnost (r.5). Kako se vidi, te obveze prema civilnoj vlasti nisu samo građanski bonton, nego pitanje savjesti⁴³. Time je vlast utemeljena na najviši mogući način. Dalje se nije moglo ići.

Ako vlast dolazi od Boga i ako je ona određena da služi dobru čovjeka, onda je ni kršćani ne smiju odbacivati i omalovažavati. Naprotiv, oni joj duguju poslušnost i lojalnost. Po Pavlu, svi građani, pa i kršćani, za uzdržavanje jedne takve ustanove dužni su plaćati poreze i trebaju poštivati i častiti nositelje vlasti (rr. 6-7)⁴⁴. Može biti čudno da baš Pavao, koji je često na vlastitoj koži iskusio samovolju malih provincijskih despota, državnu vlast obavija božanskim autoritetom i time je sankcionira. Ali uza sve te zloporabe ondašnje rimske vlasti, Apostol nije mogao zaboraviti da to što pravo u svijetu još nije izgubilo svaku snagu, u velikoj je mjeri dugovalo upravo toj vlasti i stoga joj duguje poslušnost i poštovanje. Njemu je jasno da red i mir u zajednici mogu biti osigurani samo u jednoj uređenoj državi, kojoj ona stoga duguje lojalnost i poslušnost.

Iz straha pred anarhijom koja sve razara, Pavao opominje na građansku poslušnost prema državnoj vlasti, koju on - koji je ukorijenjen u židovskoj predaji - može predstaviti samo kao od Boga postavljenu. On u državi vidi sredstvo u Božjoj ruci. Država i njezina vlast čuvaju svijet od kaosa. Svi koji su u službi te ustanove, tome pridonose svoj dio. Znajući ili ne znajući, oni na taj način djeluju u skladu s Božjim naumom. Stoga je

⁴² Detaljnije o tome, vidi: E. PLÜMACHER, Čl. «mahaira», H. BALZ-G. SCHNEIDER (Hrsg.), *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, II, str. 980.

⁴³ Usp. B. C. LATEGAN, «Reception: Theory and Practice in reading Romans 13», P. J. HARTIN-J. PETZER (ed.), *Text and Interpretation. New approaches in the Criticism of the New Testament* (NTTS 15, Leiden-New York-Kobenhavn-Köln, 1991.) 145-169, ovdje 164; Chr. MAURER, Čl. «synoida», «syneidesis», *ThWNT*, VII (897-918), 915.

⁴⁴ Usp. J. E. PORTER, Romans 13,1-7 as Pauline political rhetoric, 134; W. REBELL, Čl. «fóros», H. BALZ-G. SCHNEIDER (izd.), *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, III (Stuttgart-Berlin-Köln-Mainz, 1983.) 1044.

i kršćanska dužnost da ih se poštuje i da im se u tom poslu pomogne. Kako se vidi, Pavlov tekst je označen povjerenjem u državnu vlast koja je ustanovljena od Boga i kao njegov poslužitelj nagrađuje dobro, a zlo kažnjava, vlast koja je tu kao poslužitelj Božji za dobro ljudi. Iz povjerenja u opstojnost jedne takve vlasti slijedi načelo da se svi ljudi trebaju pokoravati takvoj vlasti (r.1). Upravo je to ono što Apostol u ovom znamenitom tekstu želi naglasiti i posvijestiti kršćanima. Sva druga pitanja, koja mogu nastati u odnosu na državu i njezinu vlast (npr. njezin oblik, njezina prava i granice tih prava, nepravde koje ona može počinuti, mogućnost da se izrodi njezina vlast, itd.), Pavao ovdje ne tumači, ne uzima ih u razmatranje. Nema sumnje da je Apostol dobro znao da državna vlast može postati neprijatelj i onoga koji vjeruje u Boga i vrši njegov zakon. Uostalom, Gospodin kojemu Pavao služi jest Raspeti, onaj kojega je rimska vlast osudila na smrt, kao što su to bili i mučenici Izraelove povijesti na koje se aludira u Rim 8,36. Čak ni žalosna mogućnost konflikta između državne vlasti i kršćanske zajednice zbog motiva vjere ne može poreći načelni sud o ulozi države i njezine vlasti, niti može oslabiti dužnost posluha prema njoj koji se traži u Rim 13,1-7. Kršćanin ne smije pružiti oružani otpor državi ni onda kad ona progoni zajednicu (usp. Otk 13,10). Kršćanska je zajednica čvrsto usidrena u ljubavi Božjoj i njegova joj snaga daje sigurnost da će pobijediti sve ono što joj prijete, kao i njezin raspeti i uskrsli Gospodin. Njezino načelo i tada mora biti i ostati: "Ne daj se pobijediti zlom, nego dobrim svladaj zlo" (Rim 12,21)⁴⁵. To je bilo njezino najsnažnije oružje u svim napetostima u odnosu s državnim vlastima.

2.1.3. Ograničenja civilne vlasti

Očito je da Pavlove tvrdnje u Rim 13,1-7 imaju načelnu vrijednost. Njegove izjave nisu nikakav sustavni i sveobuhvatni oris političke etike. On tu daje načelna rješenja. Pavao je u svom razmatranju potpuno izostavio (vjerojatno namjerno!) pitanje može li se državna vlast zloupotrijebiti. Za razliku od crkvenih Otaca, Apostol ovdje ne obrađuje pitanje je li antikršćanska vlast, kao npr. ona Julijana Apostate, od Boga postavljena. On ne ulazi ni u problematiku, s kojom se suočava u Dj 5,29, da se treba više pokoravati Bogu nego ljudima. Mi se danas, poučeni gorkim iskustvima iz novije povijesti, možemo zapitati: jesu li, npr.

⁴⁵ Pavao je tu potpuno na crti Učiteljeva nenasilja (usp. Mt 5,38-48).

Nijemci trebali slušati naredbe Hitlerove vlade?! Pavao je ovaj ulomak, kako smo već istakli, vjerojatno pisao da obuzda turbulentne tendencije koje su u sebi nosile beskrajne mogućnosti za zlo (anarhiju i kaos). Želeći se zaštititi od tih tendencija, on daje načelne upute kako bi se kršćani trebali postaviti prema državi i prema nositeljima državne vlasti. U tim izjavama nalazimo bezrezervnu potvrdu države i njezine vlasti. Sasvim je očito da je Pavao u Rim 13,1-7 usredotočen i zainteresiran u prvom redu za taj vid, tj. da posvijesti svojim sugovornicima da svaka vlast dolazi od Boga, i da je stoga treba poštivati. Na taj način on je snažno izrekao svoju anatemu protiv anarhije, ali se, s druge strane, nije dovoljno zaštitio od moguće pogrešne interpretacije tih izjava u suprotnome pravcu. Točnije, nije se ogradio kako te izjave ne bi bile navođene i korištene u obrani tiranije. U stvari, oni koji brane "božansko pravo" postojećih institucija vlasti, uvijek su nalazili svoju najsnažniju uporište u Rim 13,1-7. Zasigurno, ni jedno mjesto u Pismu nije pružalo takvu potporu beskrupuloznim ljudima kao ovo. I doista, mogu se navesti mnogi primjeri zloupotrebe toga teksta tijekom kršćanske povijesti⁴⁶. Vladajuće klase upotrebljavale su taj tekst kao argument za potpunu, slijepu i neospornu poslušnost državnoj vlasti⁴⁷. Ulomak se upotrebljavao za opravdanje mnoštva strašnih povreda individualnih ljudskih prava promatrajući autoritet vlasti jednakim Božjem autoritetu na zemlji⁴⁸. Stoga, ako te Pavlove tvrdnje shvatimo u smislu da one zahtijevaju apsolutnu poslušnost prema vlasti i državi, to može biti izvor velike nesreće i bijede. Upravo jer se to često događalo tijekom povijesti, ovo što Apostol ovdje kaže o vlasti i poslušnosti koja joj se duguje, nikada nije prestalo biti skandalom i izazivati kritike. Pred svim tim zloporabama, koje je vlast počinila tijekom povijesti, riječi iz Rim 13,1-7 uvijek nas iznova iritiraju. Potrebno je stoga iznijeti na vidjelo i drugi vid, koji je prisutan u tim tvrdnjama, a to su kriteriji za ograničavanje vlasti i njezina autoriteta. Istina, taj potonji vid je prisutan samo neizravno. No to ne znači da on ne postoji i da nije bitan za cjelovito razmatranje naše problematike. To samo pokazuje da je Pavlovo razmišljanje o odnosu kršćanina prema državnoj vlasti na ovom mjestu jednostrano. On je u toj konkretnoj situaciji osjećao

⁴⁶ Za detaljni prikaz tih zloupotreba Rim 13,1-7, vidi: U. WILCKENS, *Der Brief an die Römer* (Zürich-Köln-Neukirchen, 1982.) 43-66.

⁴⁷ Pobornici apartheida u Južnoj Africi pozivali su se na taj tekst. Usp. W. MUNRO, «Romans 13,1-7 Apartheid's Last Biblical Refuge», *BTB* 20 (1990.) 161-168.

⁴⁸ Takvo tumačenje ovoga Pavlova ulomka nazvano je, kako je poznato, "opijumom naroda". Usp. E. BLOCH, *Ateizam u kršćanstvu* (Zagreb, 1986.) 26.

potrebnim istaknuti samo jedan vid. U jednom sveobuhvatnom razglabanju te problematike nužno je uzeti u obzir i taj drugi vid. Tek u najnovije vrijeme, kada je zastrašujuća zloraba vlasti postala svima očita, Pavlove tvrdnje u Rim 13,1-7 podvrgnute su kritičkom preispitivanju upravo pod tim vidom.

Pavlove tvrdnje u Rim 13,1-7 imaju kategorički ton, za koji se čini da ne dopušta iznimaka. Ali što činiti s njegovom izjavom da sve države postoje jer ih je Bog uspostavio? Nije li to vrsta predestinacije koja prekriva zle vlasti sa sankcijom božanskog prava? Je li uistinu tako očito, kako izgleda da Pavao misli, da je politička vlast uvijek i u svakom slučaju pravedna, ili da sudi i djeluje prema moralnoj normi, kažnjava zlo, unapređuje i štiti dobro (r.3)? Nije li često istinito baš protivno?! Je li moguće da Pavao ne zna za nepravde koje se događaju u državama? On je sam na svojoj koži iskusio nepravde strane vlasti (usp. 2 Kor 11,25s). Zbog svega toga čitatelju se pred našim tekstom spontano nameću ova i slična pitanja: jesu li ti Pavlovi moralni naputci ustvari Božje zapovijedi i kao takvi trajni i posvuda obvezujući? Da li tekst poziva kršćane na poslušnost vlasti u svim prilikama, ili ne? Može li se taj tekst tumačiti tako da ostavi otvorena vrata kršćanima da u pojedinim slučajevima ne slušaju i da se aktivno protive državi s jasnom savješću? Drukčije rečeno, kako bi taj tekst trebao razumjeti pojedinac kada mu njegova savjest brani da se pokorava jednom određenom zakonu? Jednom riječju, postavlja nam se pitanje: kojoj i kakvoj vlasti dugujemo taj posluš o kojemu govori Pavao u Rim 13,1-7?

Država ne predstavlja ni najviši autoritet, ni vrhovno dobro. Da u određenim okolnostima zbog Boga treba odreći posluš pretenzijama državne vlasti, Pavao je to dobro znao, ne samo kao kršćanin (usp. Dj 5,29) nego i kao vjerni Židov (usp. 1 Mak 2,19s; 2 Mak 7,30). Božji autoritet i njegove zapovijedi su u isto vrijeme utemeljenje i ograničenje državnog autoriteta i obveze građana za podlaganje vlasti⁴⁹. U našem odjeljku Pavao izrijekom kaže da vlasti dolaze od Boga, da su od njega postavljene (r.1), i da su stoga nositelji vlasti "poslužitelji Božji" (r.4), njegovi "službenici" (r.6). To znači da su podložni Bogu u svom vladanju, i da će o tome njemu morati polagati račun. Stoga, ako država i vlast za sebe traži božanske prerogative, ona time prelazi granice svoga poslanja, koje joj je Bog doznačio, i to kršćanin treba odbiti i po cijenu mučeništva. Dakle, prvi kriterij ograničenja vlasti jest činjenica da je svaka prava vlast

⁴⁹ Usp. O. CULLMAN, *Der Staat im Neuen Testament*, 1961, 36s.

ustanovljena od Boga i da je kao takva odgovorna njemu. One vlasti koje ne ispunjavaju tu odgovornost, ne mogu zahtijevati poslušnost prema sebi. Gledana s toga motrišta, i "državna teologija", koja se služi našim tekstom da državi dade apsolutni i "božanski" autoritet i na taj način pokušava po svaku cijenu očuvati *status quo*, treba se označiti kao nelegitimno čitanje našeg teksta. Ta teologija, podupirući se imenom Božjim, često blagoslivlje nepravdu, kanonizira volju moćnih i svodi siromaha na pasivnog, poslušnog i apatičnog⁵⁰ i tako zloupotrebljava ime Božje⁵¹.

Hegemonija državne vlasti je prekinuta i uvođenjem kriterija za razlikovanje dobre i slabe vlasti. Taj kriterij se može izvući iz Rim 13,4. Iz toga retka jasno proizlazi da država i njezine strukture vlasti nemaju smisla u sebi samima: one su tu radi čovjeka, da služe njegovu dobru (*soi eis tò agathón*: tebi na dobro). Samo one vlasti koje ispunjavaju taj kriterij zaslužuju poslušnost i poštovanje. Upravo u toj datosti, tj. da služi općem dobru, leži glavna obveza i ograničenje državne vlasti. Ta će činjenica određivati stav građanina prema jednoj određenoj vlasti i njezinim konkretnim potezima. Preporučljivo je, stoga, da se pred jednom vlasti, kojoj smo pozvani iskazivati poštovanje i poslušnost, zapitamo je li ta vlast uistinu "poslužitelj" (*diákonos*) i služi li općem dobru? Osim toga, ako vlast dolazi od Boga, koji je posvemašnja pravednost, onda svaka vlast koja želi imati legitimitet, koja želi vladati kao instrument Božje pravednosti, mora vladati u skladu s Božjom pravdom. Takva vlast mora unapređivati i pohvaljivati dobro (r.3), a kažnjavati zlo (r.4). U protivnome, vlast sama sebe diskvalificira, postaje nevaljala i nepravedna vlast⁵². Iz toga se kriterija daje zaključiti da vlasti koje su nepravedne i nisu vlasti s Božjim legitimitetom, i da se stoga njima nismo dužni pokoravati⁵³. Dakle, Pavlova diskusija u ovom ulomku ticala bi se poslušnosti pravednim vlastima. Ukratko: polazeći od zadaće koju je Bog

⁵⁰ Usp. B. C. LATEGAN, «Reception: Theory and practice in reading Romans 13», 162.

⁵¹ Ta napetost između "božanskog prava kraljeva" i "neotuđivih ljudskih prava" stara je kao Sofoklova Antigona.

⁵² U takvim situacijama se samo od sebe nameće pitanje: Mogu li građani imati moralnu odgovornost da se bore protiv izrođene vlasti s ciljem da ozdrave i obnove tu vlast, i može li se u ekstremnim slučajevima, tj. u nedostatku drugih sredstava, ta borba voditi i silom? Na to pitanje, koje često postavljaju pobornici teologije oslobođenja, najnoviji *Katekizam Katoličke Crkve* ovako odgovara: "Oslobođenje u duhu Evanđelja nespojivo je s mržnjom prema neprijatelju ukoliko je osoba, ali ne i s mržnjom prema zlu koje on kao neprijatelj počinja" (br. 1933).

⁵³ Odatle jasno proizlazi da je nekritički stav prema državnoj vlasti štetan za društvo. Povijest je to mnogo puta pokazala.

postavio vlastima, a ta je da budu "na dobro" ljudima i da bdiju nad dobrom i zlom (r.4), automatski se izvodi ograničenje za vlast. Ako vlast ne ispunja te Božje uvjete, sama radi nepravedno i kao takva se diskvalificira kao službenica Božja. Jednu takvu izopačenu (ilegalnu) vlast ne bi više trebalo slušati. Bez te kontrole vlast je u velikoj opasnosti da se izrodi u demonsku silu.

Tvrdnje u Rim 13,1-7 ograničavaju se i relativiziraju i smještanjem u širi kontekst Poslanice, drugih dijelova Novoga zavjeta i Biblije kao cjeline. Pri izlaganju tog ulomka, kao i općenito pri obradi odnosa kršćana prema državi u svjetlu Novoga zavjeta, važno je da se teološka poruka tekstova shvati u njihovoj povezanosti s kršćanskom životnom praksom. Smještajući tvrdnje našeg ulomka u njihov konkretni ondašnji kontekst, i u širi kontekst Novoga zavjeta i Biblije općenito, te se tvrdnje u izvjesnom smislu relativiziraju. Pavao u Rim 13,1-7 ne uzima u razmatranje slučajeve kada te vlasti o kojima on govori mogu zloupotrijebiti autoritet koji su primile od Boga, rušeći božanski red i čineći nebrojene nepravde. U toj prigodi to nije bilo ni potrebno ni shodno. Međutim, povijesno iskustvo uvijek iznova pokazuje da se vlast može pretvoriti u protivnost od onoga što je Božji plan s vlašću, a taj je da služi općem dobru. Već Biblija Starog zavjeta prikazuje faraona kao opresivnog vladara, kojega Bog kažnjava zbog njegovih pogrešnih vladalačkih poteza. Od Faraona do Pilata mogu se pronaći mnogi primjeri koji pokazuju da Bog ne traži pokoravanje nepravednim i opresivnim vlastima. Osim toga, Rim 13,1-7 ne može se uzimati kao posljednja riječ o tom pitanju. Uostalom, Novi zavjet nam nudi i drukčija viđenja i, ponekad potpuno oprečan stav od toga u Rim 13. Tako autor Otkrivenja konstatira da se, pod konkretnim oblikom koji ona tada zaodijeva, civilna vlast afirmira kao aktivni neprijatelj Boga i poslužitelj Sotone (usp. Otk 13), i na taj način pokazuje demonsku stranu države koju ona može poprimiti. Sa svoje strane, Djela apostolska jasno daju na znanje da se vjernik u određenim situacijama treba radije pokoravati Bogu negoli ljudima (Dj 5,29). Iz tog šireg konteksta dade se zaključiti da se posluš duguje samo onoj vlasti koja je "poslužitelj" Božji "za dobro ljudi"⁵⁴. Sve to pokazuje da Pavlovu parenezu u Rim 13,1-7 ne smijemo promatrati izdvojeno, nego u širem kontekstu Novoga zavjeta i Biblije u cjelini. Inače ćemo ga pogrešno protumačiti.

⁵⁴ Usp. B. C. LATEGAN, «Reception: Theory and practice in reading Romans 13», 163.

Kako se vidi, državna se vlast u Rim 13,1-7 pozitivno predstavlja, ali ne bezuvjetno. Ona je od Boga postavljena, njegov je poslužitelj. Prema Božjem planu ona bi trebala služiti dobru ljudi unapređujući dobro i suzbijajući zlo i nepravdu. Ako ti elementi nedostaju, onda se i ne bi moglo govoriti o pravoj i zakonitoj vlasti. Dakle, za svaku će se vlast trebati procijeniti, na osnovi njezina postupanja, može li se ona vidjeti kao poslužitelj Božji ili ne i, prema tome, da li joj se treba pokoravati ili je treba osporavati. Kako bi kršćani trebali reagirati na državnu vlast koja više ne kažnjava ono zlo koje se upravlja protiv njih kao činitelja dobra, nego sama postaje nositelj i pokretač progona kršćana, Pavao ovdje ne raspravlja. U svakom slučaju, može se pretpostaviti da takva vlast nije više kao od Boga postavljena i time kao da uopće i ne postoji. Konflikt između kršćana i državne vlasti nastao je, kako nam je dobro znano, tada i tamo gdje Bog i državna vlast više nisu bili stavljani u odnos, nego su se državni vlastodršci htjeli staviti iznad Boga, na njegovo mjesto. Ali i tada je za kršćane još vrijedilo pravilo: ne dati se pobijediti od zla, nego zlo pobijediti dobrim, ako traže prilike čak i svjedočanskim mučeništvom. Daljnja je povijest potvrdila ispravnost toga puta.

Uza sve te ograničavajuće elemente i uza sve povijesne mijene, Pavlov poticaj: "Svaka duša neka se podlaže vlastima nad sobom" (Rim 13,1), zadržava svu vrijednost načela. On predstavlja nužni minimum za opstojnost države, prvu normu koju treba slijediti u odnosima bilo koje ispravne vlasti, tj. vlasti koja stvara i održava red, odnosno vlasti koja služi općem dobru. Prije svakog pitanja o ograničenjima vlasti stoji samo načelo poslušnosti. Čak i odbijanje poslušnosti, koje se u pojedinim okolnostima traži od kršćana radi vjernosti Bogu, pretpostavlja načelnu poslušnost. Dakle, uza sve povijesne mijene, Pavlov poticaj na uredni građanski život i na vjerno ispunjavanje dužnosti članova građanskog društva ostaje u svojoj vrijednosti.

Jasno, kršćanima ostaje dužnost trajnog aktualiziranja i redefiniranja tog načelnog nauka u Rim 13,1-7. Mi danas možemo reći da je od Boga i da ima njegov legitimitet samo ona vlast koju je izabrao narod. U tom novom poimanju vlasti težište se stavlja na "odredbu" jednog reda. Iz nje se može zaključiti nužnost jedne ustanove (države), koja ima služiti održanju tog reda. S druge strane, ta se ustanova treba prosuđivati upravo na njezinoj funkcionalnosti, tako da se i država mora "podrediti". Tako na mjesto podvrgavanja vlasti stupa "podvrgavanje" vlastodršca i građana jednom redu, koji je od Boga postavljen za jedne i druge. U tom novom pristupu od građanina se ne zahtijeva samo podvrgavanje vlasti, nego i

kritičko promatranje državnog izvršavanja vlasti. U ekstremnim slučajevima, traženo uklapanje u red može zahtijevati uskraćivanje poslušnosti i suprotstavljanje. U svakom slučaju, kršćanin ne smije biti ravnodušan glede općega dobra. Držati to u vidu i o tome voditi brigu i u političkom angažmanu, to je najbolji način provođenja zahtjeva za "podvrgavanje" u Rim 13,1-7. Kako se vidi, građanska dužnost u modernoj državi zahtijeva mnogo više od onoga što je Pavao mogao misliti: to uključuje i kritičko stajalište prema vlasti. U stvari, u modernoj demokraciji kritički stav naspram izvršavanja vlasti je moralna obveza. Na taj način kršćanin našeg vremena pridonosi uspješnom funkcioniranju države, i to kao pravedne države. Osim toga, njegov će 'posluš' uključivati i odgovorno glasovanje na parlamentarnim izborima, koristeći tako sva legalna sredstva da podupre pravednu politiku i suprotstavi se nepravednoj. Istina, u Rim 13,1-7 ne nalazimo sadržajno određenje tog "nadređenog reda". Taj se red treba funkcionalno odrediti polazeći od načela: "tebi na dobro" (r.4). Odatle se može zaključiti da zajedničko dobro (*bonum commune*) mora biti odlučni kriterij u iznalaženju odluke.

2.2. *Kršćanin i civilna vlast u drugim spisima Novoga zavjeta*

Nema sumnje da je Pavlov stav glede države i državne vlasti (Rim 13,1-7) izvršio snažan utjecaj na rano kršćanstvo. U kasnijim spisima taj se stav jednostavno preuzimao ili prilagođavao zahtjevima vremena. Te Pavlove tvrdnje, koje potvrđuju državu i državnu vlast bez ikakve ograde, nisu nikada više prestale odjekivati, čak ni u vremenima progonstva⁵⁵. Ipak, u drugim izjavama Novoga zavjeta one primaju dopunu i pojašnjenje. Taj novi uvid nam brani da Pavlove tvrdnje shvatimo pogrešno i jednostrano.

2.2.1. *U Evandeljima*

Ključni tekst je Isusov logion o plaćanju poreza (Mk 12,13-17 par.). Na provocirajuće pitanje⁵⁶ farizeja: "Je li dopušteno dati porez caru ili nije?", Isus odgovara: "Caru podajte carevo, a Bogu Božje!" U tim Isusovim riječima mnogi tumači vide važnu evanđeosku paralelu za Rim

⁵⁵ Usp. 1 Klem 60,4; 61,1-3; JUSTIN, *Apol. 1,17*.

⁵⁶ O tome koje je sve zasjede za Isusa krilo to pitanje, vidi: W. LANE, *The Gospel of Mark* (Eerdmans, Michigan, 1979.) 423-424; R. PÉSCHE, *Das Markusevangelium* (Herders Theol. Komm. zum NT, II, Freiburg-Basel-Wien, 1980.) 226-227.

13,1-7. Postoji sličnost misli, pa i doslovne podudarnosti (usp. Lk 20,22 / Rim 13,6; Mt 22,21 / Rim 13,7). Pozorno uho u Rim 13,7 čuje jeku Mk 12,17⁵⁷. U ovom kontekstu treba kazati da je doticaj Pavlove pareneze s Isusovom predajom upravo u Rim 12 posve moguć, i glede uporabe Lk 6,27s / Mt 5,44s u Rim 12,14 čak izravno dokaziv. Imajući sve to na umu, Wilckens zaključuje da Pavlov zahtjev za plaćanje poreza vuče svoje podrijetlo od Isusova logiona o plaćanju poreza (Mk 12,13-17)⁵⁸.

Nema sumnje da se Isusova riječ treba vrednovati kao priznanje izvjesne samostalnosti i pozitivne službe države. Isus je na provocirajući 'ili - ili' odgovorio s jednim 'kako - tako'. Ta izjava sadrži u sebi načelo koje će kasnije duboko determinirati kršćansku povijest. U prvom dijelu odgovora priznaje se relativna autonomija civilnoj vlasti. Ona ima nadležstvo za određeno područje. Jasno, onaj tko uživa blagodati države, a one nisu male, duguje državi određene daće. Bilo bi nepošteno sve blagodati države za sebe tražiti i u isto vrijeme ništa ne pridonositi za normalno funkcioniranje te važne ustanove. Upravo to želi naglasiti Isus kad kaže da caru treba dati carevo⁵⁹. Na taj način se državi priznaju određena prava. Tom izjavom je Isus "u načelu izrazio vrlo pozitivno shvaćanje o državi"⁶⁰. Ali to je samo prvi dio izjave. Drugim dijelom izjave stavlja se na znanje opstojnost jednog drugog područja i nadležstva, a to je nadležstvo Božje i vjere. Na taj se način uz priznavanje i prava pokazuju i granice svjetovne vlasti, kao i sloboda i obveza savjesti.

Kako smo već naglasili, Isusova se izjava na formalnoj razini sastoji od dvije rečenične polovice. To može lako pobuditi dojam da su Bog i car jednakopravni, i da su religiozna i društvena obveza kršćanina jednakovrijedne. Polazeći s toga stajališta, jedna skupina egzegeta vidi državu kao nadležnu za područje zemaljskog života, opskrbljenu za to područje gotovo jednakim pretenzijama kao i one Božje za duhovno

⁵⁷ Usp. T. HOLTZ, *Paul and the oral Gospel Tradition*, u: H. WANSBROUGH (ed.), *Jesus and the oral Gospel tradition* (JSNTSS 64, Sheffield, 1991.) 380-393.

⁵⁸ I G. DELING vidi Rim 13 "kao tumačenje Isusova odgovora na pitanje o njegovu stavu prema rimskoj vlasti (Mk 12,17)", ThWB, VIII, 145.

⁵⁹ Usp. W. BARCLAY, *Markus Evangelium* (Aussaat Verlag, Wuppertal, 1973.) 255; W. L. LANE, *The Gospel of Mark* (Eerdmans, Michigan, 1979.) 424; R. PESCH, *Das Markusevangelium* (Herders Theol. Komm. zum NT, II, Freiburg-Basel-Wien, 1980.) 227. Novac je uostalom nosio sliku cara, što je značilo da njemu pripada.

⁶⁰ V. ZSIFKOVITS, *Der Staatsgedanke nach Paulus in Röm 13,1-7* (WBTh, 8, Wien, 1964.) 47. Iskustvo pokazuje da bi bez vlasti i zakona došlo do kaosa u javnom životu. Osim toga, očito je da se državi duguje mnogo onoga, što život čini vrijednim života.

područje, tako da se njezina vlastita granica pojavljuje tek tamo gdje je jedino ugroženo Božje nadležstvo, tj. kada država odbija priznati Božje gospodstvo nad sobom. Prema tom tumačenju, postoje dva kruga obveza (religiozne i građanske), koje čovjeka vežu na jednak način - u savjesti⁶¹. Čini se ipak da Isus, oštrim razlikovanjem između cara i Boga, prešutno prosvjeduje protiv idolatrijskih pretenzija koje su istaknute na novcu i na taj način ograničava državnu vlast⁶². U stvari, u našem logionu "sav naglasak leži na drugoj polovici rečenice: 'I se treba razumjeti u adversativnom smislu i prevesti s 'a'"⁶³. Dakle, Isus ne dopušta da uz Boga postoji ikakva druga apsolutna vrijednost. Božanske časti pripadaju samo Bogu. Osim toga, ako se dužnosti prema Bogu i caru i mogu razlikovati, one nisu sasvim odvojene, nego su ujedinjene višim principom da se u svemu mora vršiti volja Božja⁶⁴. To znači da car ni na svom vlastitom području nije apsolutni gospodar, da ni tu ne može činiti što mu se prohtije, nego da svoje djelovanje mora usklađivati s načelima Božjeg zakona. Sve to pokazuje da se ovdje država ne izjednačuje s Bogom, da ih se ne stavlja na istu razinu. Bogu u svakom slučaju pripada prednost. Pred tim nadmoćnim Božjim autoritetom, državi može pripasti samo relativno pravo. Država i njezine ustanove imaju služnički karakter: one trebaju služiti dobru čovjeka. Stoga moraju respektirati Božji zakon. To je već na neizravan način sadržano u ovom Isusovu logionu. Potom to shvaćanje nalazi i svoj izravni izraz u Petrovoj riječi: "Treba se većma pokoravati Bogu nego ljudima" (Dj 5,29).

Kako se vidi, formalno izjednačavanje rečeničnih dijelova u Isusovu logionu ne znači i sadržajnu jednakovrijednost obiju sfera. Ovdje je radije bitno i odlučno riječ o Božjoj pretenziji na čovjeka, kojoj je sve drugo podređeno. Kao što novac nosi sliku cara i stoga pripada caru, tako i čovjek nosi u sebi sliku Božju (usp. Post 1,26-27) i stoga pripada Bogu, njegovo je vlasništvo⁶⁵. Bog zahtijeva čovjeka potpuno, tako da država nikada ne može biti nešto posljednje, apsolutno. Ne postoji nikakva ravnoteža poslušnosti naspram Bogu i caru, nikakva jednakovrijednost dviju

⁶¹ To vezivanje uz savjest daje obvezama posebnu težinu.

⁶² Usp. W. L. LANE, *The Gospel of Mark*, 424; W. BARCLAY, *Markus Evangelium*, 256; TOB, str. 2423, bilj. r.: "Dužnost prema Bogu je drugačijeg reda od dužnosti prema caru. Porez koji se njemu duguje nema apsolutni i definitivni karakter koji ima poslušnost prema Bogu".

⁶³ R. PESCH, *Das Markusevangelium*, 227.

⁶⁴ Usp. W. L. LANE, *The Gospel of Mark*, 425.

⁶⁵ Tako W. BARCLAY, *Markus Evangelium*, 256; R. PESCH, *Das Markusevangelium*, 227.

obveza koje bi mirno stajale jedna pokraj druge. Stoga, ako dođe do konflikta između pretenzija države i onih Boga, vjernik treba dati prednost Bogu. Ipak, Isusova riječ konstatira jedno područje legitimne svjetske vlasti, koje kao takvo nije unaprijed i načelno u koliziji s Božjom pretenzijom, iako ga on ograničava⁶⁶. Dakle, Isus u isto vrijeme daje državi pravo i priznanje, ali je odmah i ograničava tvrdnjom da se Bogu dade Božje. Podsjećajući državu na vrhovno Božje gospodstvo i nad njom, Crkva će dati državi ono što ona treba da bude prava država. Drukčije rečeno, odlučno djelo Crkve za državu sastoji se u tome “da ona potvrdi i ispuni svoj prostor kao Crkva”⁶⁷. Time što ona to čini, najviše pomaže državi.

Drugi važan evanđeoski tekst u kojemu dolazi do izražaja kršćansko poimanje vlasti je Iv 19,8-12. Riječ je o Isusovu saslušanju kod Pilata. Na Isusovu šutnju Pilat mu upravlja pitanje: “Zar meni ne odgovaraš? Ne znaš li da imam vlast da te pustim i da imam vlast da te razapnem?” (r.10). Isus mu na to odgovara: “Ne bi imao nada mnom nikakve vlasti da ti nije dana odozgor” (r.11). Kako se vidi, jezgra epizode je Isusova tvrdnja o vlasti ili autoritetu. Isusovo tumačenje je u svečanom didaktičkom stilu i ističe da je njegov interes s onim što je iznad, a ne s ovim svijetom. Pilat pita na jednoj razini; Isus odgovara na drugoj. Pilat je govorio o svojoj fizičkoj vlasti nad Isusom - on može Isusu uzeti život. Isus njemu govori na drugoj razini, na razini istine i *istinske* vlasti. Koju istinsku vlast odozgor posjeduje Pilat nad Isusom? Velika većina tumača ovdje tumači Ivana u svjetlu Rim 13,1, gdje Pavao zastupa da civilni upravitelji imaju svoju vlast od Boga. Po tom shvaćanju, vlast pripada u uređeno zajedničko življenje i stoga odgovara volji Božjoj, odnosno od njega dobiva svoj autoritet⁶⁸. Isus tvrdi da je Bog iznad svih i da zemaljski vladar može raditi samo kako mu Bog dopusti. Ali to istodobno znači da je nositelj vlasti odgovoran pred Bogom za njezino izvršavanje. Jer mu je od Boga dana, njezino izvršavanje podložno je Božjim zakonima. Stoga će svatko pred Bogom trebati položiti račun o svom vladanju. Pilatov primjer nam pokazuje da se vlast može i zloupotrijebiti⁶⁹. Dakle, te

⁶⁶ Usp. L. POHLE, *Die Christen und der Staat nach Römer 13*, 12; W. BARCLAY, *Markus Evangelium*, 256; R. PESCH, *Das Markusevangelium*, 227.

⁶⁷ K. BARTH, *Rechtfertigung und Recht* (Zürich, 1948.) 45.

⁶⁸ Usp. K. MALY, *Christ und Staat im Neuen Testament*, u: J. J. DEGENHARDT (Hrsg.), *Die Freude an Gott - unsere Kraft* (FS. O. B. Knoch, Stuttgart, 1991.) 271-277.

⁶⁹ Usp. L. MORRIS, *The Gospel according to John* (Eerdmans, Michigan, 1979.) 797; H. STRATHMANN, *Il Vangelo secondo Giovanni* (Paideia, Brescia, 1973.) 406.

Isusove riječi podsjećaju Pilata, koji se ponaša potpuno na suveren način pred Isusom, da je njegova suverenost čista preuzetnost. Ali ukoliko je efektivni autoritet, on mu je dan samo od Boga, a tako i njegova odgovornost. Da je to smisao Isusovih riječi, pokazuje druga polovina r.11⁷⁰. Iz svega toga jasno proizlazi da Pavao u Rim 13,1-7 ne iznosi subjektivno-osobni stav, nego dalje predaje opće-kršćanski stav glede civilne vlasti.

2.2.2. *U ostalim spisima Novoga zavjeta*

Kako smo vidjeli, Rim 13,1-7 proglašava neograničenu prednost države pred pojedincem i traži gotovo bezuvjetnu poslušnost. Prema tom nauku, svaka nadstojnička vlast i svi njezini predstavnici "postavljeni su od Boga", i stoga im se "svatko" treba "podložiti", pa i kršćanin (13,1). Radikalnost tog zahtjeva još je više pojačana time što ovdje nije riječ samo o izvanjskom posluhu pojedinca iz straha pred sankcijama, nego o držanju koje se traži "zbog savjesti" (Rim 13,5). Taj nauk preuzima i Petar u 1 Pt 2,13-17. Naglašavanjem religiozno-motiviranog podvrgavanja državnoj vlasti, taj potonji ulomak djeluje kao komentar na Rim 13,1-7. Tu čitamo: "Pokoravajte se svakoj ljudskoj ustanovi radi Gospodina: bilo kralju kao vrhovniku, bilo upraviteljima jer ih on šalje da kazne zločince, a pohvale one koji dobro čine. Doista, ovo je Božja volja: da čineći dobro ušutkate neznanje bezumnika. Kao slobodni ljudi - ali ne kao oni kojima je sloboda tek pokrivalom zloće, već kao Božje slugе - sve poštuјte, bratstvo ljubite, Boga se bojte, kralja častite!" (1 Pt 2,13-17). Očito je da u tom tekstu odzvanja tradicionalni nauk. Postoji prije svega tijesna veza između njega i Rim 13,1-7. Formula "radi Gospodina" nije izvanjski dodatak, nego ima za cilj istaknuti da je život kršćana podređen Gospodinu Isusu Kristu i u području konkretnih i svjetovnih odredaba. Kršćani ne žive prema nekom njima vlastitom zakonu, dalekom od struktura ovoga svijeta⁷¹. Oni su zajedno s drugima utkani u te strukture,

⁷⁰ R. E. Brown, naprotiv, drži da Ivanov Isus ne daje Pilatu lekciju o pravima koja su od Boga dana službenim upraviteljima, niti još manje o odnosima Crkve i države. Po njemu, Isusovu izjavu treba radije shvatiti u svjetlu Iv 10,17-18: nitko ne može uzeti Isusov život od njega; on sam ima moć položiti ga. Međutim, sada je Isus dobrovoljno ušao "u čas" koji mu je naznačio Otac (12,27) kada on želi položiti svoj život. U kontekstu "tog časa", Otac je dopustio ljudima da imaju moć nad Isusovim životom. Upravo u tom smislu naš autor shvaća Pilatovu vlast nad Isusom: Bog mu je dopustio tu ulogu u tom času. Usp. R. E. BROWN, *The Gospel according to John*, II (The Anchor Bible, New York, 1970.) 892-893.

⁷¹ Usp. H. BALZ-W. SCHRAGE, *Le Lettere Cattoliche* (Paideia, Brescia, 1978.) 161-162.

ali su pozvani da ih prožmu novim duhom. Treba ipak reći da se ovdje, za razliku od Rim 13,1-7, državne vlasti ne označuju kao “ustanovljene od Boga”, niti kao “službenici Božji” (Rim 13,4.6). S druge strane, dok se u Izr 24, 21 kaže “boj se Boga i kralja”, naš autor, vjerojatno svjesno, modificira taj poticaj. Strah se duguje samo Bogu (usp. 1 Pt 1,17 i 3,14). Dakle, kao što 1 Pt ne kaže da su političke vlasti “sluge Božje”, tako se čuva da na istu razinu smjesti Boga i kralja.

U prvom dijelu poticaja kako se kršćani trebaju postaviti prema državnim vlastima, Petar se obraća kršćanima, koji su bili slobodni građani. To jasno izlazi na vidjelo iz kvalifikacije “kao slobodni ljudi” (r.16). Činjenica je, međutim, da je u prvim kršćanskim zajednicama bilo mnogo kršćana koji su bili robovi. Razumljivo je stoga da kršćanska pareneza nije mogla mimoći pitanje robova (usp. 1 Kor 7, 20s; Poslanica Filemonu). Petar tu činjenicu uzima u obzir u svojim opomenama. obraćajući se kršćanima koji su bili robovi, on ih potiče: “Sluge, budite sa svim poštovanjem pokorni gospodarima, ne samo dobrima i blagima nego i naopakima. To je uistinu milost ako tko radi savjesti, radi Boga podnosi nevolje trpeći nepravedno” (1 Pt 2, 18-19). Iako u Gal 3, 28 i Kol 3, 11 nalazimo tvrdnje da su “u Kristu” brisane sve sociološke razlike, treba ipak priznati da novozavjetni pisci, vjerojatno s razloga iščekivanja skorog svršetka povijesti (usp. 1 Pt 4, 7), nisu propagirali programe socijalne reforme, nisu se zauzimali za oslobođenje kršćana od ropstva ili za dokućenje samog ropstva. Pavlovo je stajalište da u tom vremenu koje još preostaje, kršćanin, i u stanju roba, služi i ostane u društvenom statusu u kojem je zatečen kada je postao kršćanin (1 Kor 7, 20ss) i da se roba tretira kao “ljubljenog brata” (Fil 16). Potpuno na toj crti Petar ovdje (r.18) još jednom poziva i potiče kršćane koji su bili robovi, da budu podložni svojim gospodarima. Stavljajući im na znanje da se patnja koja je podnesena pravedno definira kao milost (rr.19-20). Kao obrazloženje za takav stav upućuje na primjer Krista Patnika (rr. 21-25). S druge strane, nekorektan stav gospodara prema robovima naš autor izriječno označuje kao “nepravdu” (usp. također Kol 4,1). Ali tko strpljivo podnosi nepravdu, veli on, taj postiže posebnu milost od Boga⁷². Kako se vidi, u tim se tekstovima nije stiglo dotle da se traži potpuno dokućenje ustanove ropstva, ali nije ju se ni sankcioniralo kao od Boga željenu. Jednostavno ju se

⁷² Opširnije o tome, vidi: H. BALZ-W. SCHRAGE, *Le Lettere Cattoliche*, 166-167.

toleriralo⁷³. Nema sumnje da je taj stav pridonio da je robovlasnički sustav ostao na snazi predugo i u kršćanskoj povijesti.

Na crti gore iznesenog nauka nalazi se i Pavao kad potiče Tita, svog suradnika u naviještanju Evanđelja, da ovako opominje kršćane: "Podsjećaj ih da se podlažu poglavarstvima, vlastima, da slušaju, da budu spremni na svako dobro djelo" (Tit 3,1). Osim toga, Pavao poziva kršćane da se mole za nositelje vlasti: "Preporučujem prije svega da se obavljaju prošnje, molitve, molbenice i zahvalnice za sve ljude, za kraljeve i sve koji su na vlasti, da provodimo miran i spokojan život u svoj bogoljubnosti i ozbiljnosti" (1 Tim 2,1-2)⁷⁴. U tim tekstovima, kako se vidi, Rim 13,1-7 ima tijesne paralele, ali one nisu izravno ovisne o našem tekstu. Mogli bismo doći u napast pa reći da te izjave potječu iz vremena u kojemu progonstva kršćana od strane rimske vlasti još nisu započela. Mi iz Djela apostolskih znamo da su poganski sudovi bili najsigurnija zaštita za kršćane pred razjarenom židovskom svjetinom. Ali zanimljivo je da su vođe kršćana točno tako govorili i onda kada su kršćani trpjeli krvava progonstva⁷⁵.

Uz te izjave koje zahtijevaju gotovo bezuvjetnu poslušnost civilnoj vlasti, u Novom zavjetu postoje i one koje tu vlast ograničavaju ili joj se u određenim slučajevima čak protive. Kada je veliki svećenik Petru i drugim apostolima branio da propovijedaju Krista raspetoga i uskrsloga, Petar mu odgovara: "Treba se većma pokoravati Bogu negoli ljudima" (Dj 5, 29). Već prije su Petar i Ivan, kada su bili dovedeni pred Vijeće i kada im je bilo zabranjeno da govore o Isusu, slično odgovorili: "Sudite je li pred Bogom pravo slušati radije vas nego Boga" (Dj 4, 19)⁷⁶. S druge

⁷³ "Petar se ovdje ne izjašnjava o legitimitetu socijalnog sustava njegova vremena, nego naznačuje liniju konkretnog ponašanja za kršćanskog roba", TOB, 2976, bilj. b.

⁷⁴ Za primjere molitve za političke upravitelje i vlasti u židovstvu i u kršćanskoj liturgiji, vidi: G. HOLTZ, *Die Pastoralbriefe* (Theol. Handkommentar zum NT, Berlin, 1972.) 56-57; 230-231. Od najstarijih vremena u Crkvi su uvijek postojale molitve za građansku vlast, bez obzira je li ta vlast bila prijateljska ili neprijateljska prema Crkvi. Najstarija takva molitva dolazi iz pera sv. Klementa Rimskog, pape. Među ostalim, tu čitamo i ovo: "Stoga, Gospodine, upravljaj njihovim odlukama, da čine što je dobro i što se tebi sviđa, i tako uzmognu pobožno, mirno i blago izvršavati vlast što si im je ti povjerio, i da budu dostojni tvoga milosrđa", SV. KLEMENT RIMSKI, *Epistola ad Corinthios*, 61, 1-2.

⁷⁵ Usp. JUSTIN MUČENIK, *Apologia*, 1,17 ; TERTULIJAN, *Apologeticum*, pogl. 30.

⁷⁶ Opširnije o tim izjavama, vidi: G. STÄHLIN, *Gli Atti degli Apostoli* (Paideia, Brescia, 1973.) 169-170; E. HAENCHEN, *The Acts of the Apostles* (Blackwell, 1971.) 251. Slično se ponio i Sokrat kad se našao pred sudom zbog optužbe da širi krivi nauk. Njegova izjava u Platonovoj *Apologiji* glasi: "Pokorit ću se radije Bogu nego vama" (peisomai mallon to theo e hymin), koju je Luka kao naobražen čovjek sigurno znao.

strane, državi, koja za sebe traži božanske prerogative i tako postaje sotonskom silom (Otk 13)⁷⁷, naviješta se borba, ne u obliku revolucije i nasilja, nego otkazivanjem poslušnosti sve do mučeništva (Otk 13, 9s). Tu se radilo o konfrontaciji kršćanstva s kultom cara. Točnije, car Domicijan (81.-96. po Kr.) tražio je za sebe naslov "Gospodin i Bog". To je izazvalo protivljenje kršćana, koji su taj naslov priznavali jedino Isusu Kristu. Bio je to povod krvavog progonstva Isusovih sljedbenika. Upravo o tome svjedoči Otkrivenje, knjiga utjehe i osnaženja progonjenih kršćana. Demonsko ne leži u civilnoj vlasti kao takvoj, nego u zlorabi te vlasti od strane određenog vladara. U tom konkretnom srazu s vlašću pisac Otkrivenja ne poziva kršćane na aktivnu pobunu, nego na postojanost u vjeri i nepopustljivost do mučeništva⁷⁸. Kako se vidi, Crkva iz vremena progonstva, na osnovi rastućeg neprijateljstva države, osjećala je potrebu da tvrdnje iz Rim 13,1-7 tumači ograničavajuće i da ih podvrgne kritičkom korektivu Dj 5,29.

Iz tih nekoliko navedenih primjera otkazivanja poslušnosti civilnim vlastima jasno proizlazi da je kršćanin u savjesti dužan ne slijediti propise građanskih vlasti kada su im nalozi u suprotnosti sa zahtjevima ćudoređa, osnovnim pravima osobe ili nauku Evanđelja⁷⁹. Uskrata poslušnosti građanskim vlastima, u slučaju kada im zahtjevi protuslove ispravnoj vjerničkoj savjesti, opravdana je razlikovanjem pokoravanja Bogu i pokoravanja civilnoj vlasti. Kada na tom području dođe do kolizije, za biblijske vjernike tada vrijedi načelo: "Treba se većma pokoravati Bogu negoli ljudima" (Dj 5, 29). Za to stajalište imamo bezbrojne potvrde u kršćanskoj povijesti⁸⁰. U novije vrijeme dokumenti Crkvenog učiteljstva kao uzor za to ističu posebno sv. Tomu Mora, koji je svojim mučeništvom posvjedočio neotuđivo dostojanstvo čovjekove savjesti. "Premda izvrnut različitim oblicima psihološkog pritiska, sveti Toma nije pristao na

⁷⁷ Negativno vrednovanje države imamo i u Otk 17.

⁷⁸ Detaljnije o tome, vidi: J. MASSYNGBERDE FORD, *Revelation* (The Anchor Bible, New York, 1975.) 220-221.

⁷⁹ I obratno, kršćanin je u savjesti dužan ne dati svoj glas za zakon koji je u protivnosti s temeljnim sadržajima vjere i morala. Na to izrijekom podsjeća *Kongregacija za nauk vjere* kad piše: "U tom se kontekstu mora napose spomenuti da ispravno oblikovana kršćanska savjest ne dopušta ikome da svojim glasom podupire političke programe ili pojedini zakon koji proturječi temeljnim sadržajima vjere i morala", KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Doktrinalna nota o nekim pitanjima vezanim uz sudjelovanje katolika u političkom životu*, br. 4.

⁸⁰ Usp. *Passio Agaunensium*, 9; P. MALVEZZI-G. PIRELLI (ed.), *Letzte Briefe zum Tode Verurteilter aus dem europäischen Widerstand* (Zürich, 1955.) 489.

kompromis. Ne odričući se postojane vjernosti legitimnoj vlasti i institucijama kojom se odlikovao, poručio je svojim životom i smrću da se čovjek ne smije odijeliti od Boga, niti politika od morala”⁸¹.

Dakle, ako želimo predstaviti kako je prakršćanstvo vidjelo političke vlasti i u kojoj ih je mjeri respektiralo, onda se ne smije zaustaviti samo na Rim 13,1-7, nego treba uzeti u obzir također: Mk 12,13-17 p; Dj 4,19; 5,29; 1 Pt 2, 18-20; Tit 3, 1; 1 Tim 2, 1-2; Otk 13. I kad se saberu sve te datosti, još se ne može reći da ovdje imamo izgrađeni i sustavni nauk o državi “u kojem bi se smisao i funkcija državnog djelovanja točnije eksplicirale ili preporučio jedan određeni oblik države”⁸². Iz analiziranih se tekstova može samo zaključiti da je prava vlast ona koja se brine za pravo i pravicu, koja služi općem dobru. Takva se vlast može smatrati kao od Boga uspostavljena i stoga joj dugujemo posluš i poštovanje. Kršćanin je s takvom vlašću dužan surađivati. Ipak, država nije nikakva apsolutna vrijednost koja bi bila potpuno autonomna i neovisna o Bogu u svom funkcioniranju. Novozavjetni pisci nam jasno stavljaju na znanje da se i država nalazi pod Božjim nadležštvom i da je veže Božji zakon. Stoga, ako dođe do kolizije između Božjih zahtjeva i zahtjeva države, vjernik se treba većma pokoravati Bogu.

Zaključak

Ako je čovjek bitno društveno biće, onda je opis njegova odnosa prema društvenoj zajednici i civilnim vlastima nezaobilazan i u religioznom nauku. Mi ga doista i nalazimo u Bibliji. Istina, to nije sistematsko izlaganje o odnosu biblijskih vjernika prema državi. Ali tu nalazimo upozorenja kako se vjernik treba odnositi prema konkretnim zahtjevima civilne vlasti i kako se on treba postaviti prema državnom autoritetu. U tom nauku uvijek iznova izranja na površinu dvostruko, dijalektičko držanje naspram civilnoj vlasti: stav priznavanja i podvrgavanja i stav neovisnosti i kritičnosti u isto vrijeme. S jedne strane, Biblija priznaje državi pravo izvršavanja određenih javnih službi: održavanje javnog reda, ubiranje poreza, kažnjavanje prekršitelja zakona;

⁸¹ KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Doktrinalna nota o nekim pitanjima vezanim uz sudjelovanje katolika u političkom životu*, br. 1. Usp. IVAN PAVAO II., «Apostolsko pismo u obliku Motu propria Proglašenje svetog Tome Mora zaštitnikom ljudi iz vlasti i političara», *AAS* 93 (2001.) 4 i 76.

⁸² J. FRIEDRICH-W. PÖHLMAN-P. STUHLMACHER, *Zur historischen Situation und Intention von Römer 13, 1-7*, 192.

ona potiče vjernike da se podlože potpuno njezinoj vlasti upravljanja, čak "iz razloga savjesti" (Rim 13,5); odatle jasno proizlazi da to političko područje uživa izvjesnu autonomiju. S druge strane, Biblija naglašava da politika treba biti prožeta i vođena biblijskim duhom i vrednotama i tako služiti općem dobru svih članova društvene zajednice. S tog razloga se od biblijskih vjernika iziskuje da očuvaju izvjesnu neovisnost o državi i da imaju kritički stav naspram državnoj vlasti. Te dvije osnovne datosti određuju bitno odnos biblijskog vjernika prema društvenoj zajednici i civilnim vlastima.

Summary

THE BIBLICAL BELIEVER AND CIVIL AUTHORITY

In this article the author shows that if a human being is by its nature a social being, then its relationship toward a social community and civil authority cannot be separated from religious teaching. To develop a systematic biblical view of the relationship of the believers toward civil authority is difficult since the Bible does not provide an exhaustive treatment of this issue. The believer can find in the Bible warnings regarding the concrete demands of civil government as well as what kind of attitude one should take toward the state authority.

According to the author the Bible provides two basic viewpoints on civil authority: first, the attitude of recognition and of submission, and second, the attitude of independence and of criticism. On the one hand, the Bible recognizes the right to the state to execute for example: to maintain public order, to collect taxes, to punish evildoers; moreover, the Bible exhorts believers to completely submit to civil government, even "for conscience's sake" (Rom 13,5). As a consequence, to some extent civil government enjoys its independency. On the other hand, the Bible points out that the politics should be inspired and guided by the biblical spirit and values in order to serve the common good of all members of the social community. Therefore, the biblical believers should have to some extent independence toward the state and the critical attitude toward civil government. these two basic elements essentially define relationship of the biblical believer toward the social community and civil authority.